

Osoitus yhteydestä osallistavan opetuksen ja sosiaalisen osallisuuden välillä

Lopullinen yhteenvetoraportti

EUROPEAN AGENCY
for Special Needs and Inclusive Education

OSOITUS YHTEYDESTÄ OSALLISTAVAN OPETUKSEN JA SOSIAALISEN OSALLISUUDEN VÄLILLÄ

Lopullinen yhteenvetoraportti

Euroopan erityisopetuksen ja inklusiivisen opetuksen kehittämiskeskus (jäljempänä kehittämiskeskus) on riippumaton ja hallinnollisesti itsenäinen organisaatio. Kehittämiskeskusta osarahoittavat opetusministeriöt sen jäsenmaissa ja Euroopan komissio Euroopan Unionin (EU) Erasmus ja koulutusohjelman (2014–2020) toiminta-avustuksen kautta.

Yhteisrahoitettu
Euroopan unionin
Erasmus+ -ohjelmasta

Euroopan komission tuki tämän julkaisun tuottamiseen ei merkitse hyväksyntää sellaiselle sisällölle, joka edustaa vain kirjoittajien näkemyksiä, eikä komissio ole vastuussa tämän julkaisun sisältämän tiedon käytöstä.

Yksittäisten henkilöiden tässä asiakirjassa esittämät mielipiteet eivät välttämättä edusta kehittämiskeskuksen, sen jäsenmaiden tai Euroopan komission virallisia näkemyksiä.

Toimittaja: Simoni Symeonidou

Julkaisun lainaaminen on sallittua, kunhan lähde mainitaan selkeästi. Raportin suomenkieliseen versioon tulee viitata seuraavilla julkaisutiedoilla: Euroopan erityisopetuksen ja inklusiivisen opetuksen kehittämiskeskus, 2018. *Osoitus yhteydestä osallistavan opetuksen ja sosiaalisen osallisuuden välillä: Lopullinen yhteenvetoraportti.* (S. Symeonidou, toim.). Odense, Tanska

Tässä raportissa esitetyn tiedon saavutettavuuden helpottamiseksi raportti on saatavana myös saavutettavana sähköisenä versiona 25 kielellä. Sähköiset versiot löytyvät kehittämiskeskuksen sivustolta osoitteesta www.european-agency.org

Tämä on käännös alkuperäisestä englanninkielisestä tekstistä. Jos käännöksen tietojen tarkkuus on epävarmaa, tutustu alkuperäiseen englanninkieliseen tekstiin.

ISBN: 978-87-7110-754-8 (sähköinen)

© European Agency for Special Needs and Inclusive Education 2018

Sihteeristö
Østre Stationsvej 33
DK-5000 Odense C Denmark
Puh.: +45 64 41 00 20
secretariat@european-agency.org

Brysselin toimisto
Rue Montoyer, 21
BE-1000 Brussels Belgium
Puh.: +32 2 213 62 80
brussels.office@european-agency.org

SISÄLLYS

JOHDANTO	5
TULOKSET	6
Koulutus	7
Työllistyminen	8
Yhteisössä eläminen	9
KESKEISIMMÄT VIESTIT JA NÄKÖKULMAT	10

JOHDANTO

Akateemisessa kirjallisuudessa korostetaan usein yhteyttä osallistavan opetuksen ja sosiaalisen osallisuuden välillä tärkeänä kysymyksenä, joko osallistavaa opetusta tai sosiaalista osallisuutta koskevissa tutkimuksissa. On olemassa myös osallistavan opetuksen ja sosiaalisen osallisuuden välistä yhteyttä koskevaa tutkimusta, joskin se on vähäistä. Tätä tutkimusta tehdään usein muilla kuin osallistavan opetuksen alalla, esimerkiksi sosiologian ja psykologian. Tämä saattaa estää osallistavan opetuksen sidosryhmiä saamasta tietoa tieteellisestä näytöstä ja käyttämästä sitä vammaisten ihmisten hyödyksi.

Yllämainitun perusteella kirjallisuuskatsaus toteutettiin tutkimaan yhteyttä osallistavan opetuksen ja vammaisten sosiaalisen osallisuuden välillä. Erityisesti kaksi tutkimuskysymystä ohjasivat katsausta:

- Mikä on osallistavan opetuksen ja sosiaalisen osallisuuden välinen yhteys?
- Mitä nykyinen tutkimus kertoo osallistavan opetuksen mahdollisuudesta toimia välineenä sosiaalisen osallisuuden edistämiseksi?

Katsaus käsittelee sekä lyhyen aikavälin (esim. lapsen kouluvuosien ajan) että pitkän aikavälin (esim. vammaisten päätettyä oppivelvollisuutensa) sosiaalista osallisuutta. Katsaus keskittyy kolmeen osa-alueeseen – koulutus, työllistyminen ja yhteisössä eläminen – ja pyrkii tarjoamaan näyttöä tutkimustiedosta selittämään miten osallistava opetus on yhteydessä sosiaaliseen osallisuuteen. Taustakirjallisuudessa havainnoidaan osallistavan opetuksen vaikutusta sosiaaliseen osallisuuteen tarkastelemalla koulutuksen, työllistymisen ja yhteisössä elämisen osa-alueita. Tätä tutkivat myös kansainvälisten organisaatioiden, kuten Yhdistyneet kansakunnat, Euroopan unioni ja Euroopan erityisopetuksen ja inklusiivisen opetuksen kehittämiskeskus, julkaisemat raportit, ja muiden organisaatioiden/verkostojen raportit.

Se, mitä katsaus tuo osallistavaan opetukseen liittyvään kirjallisuuteen, on jäsennelty lähestymistapa, jonka avulla tarkastellaan huomattava määrä aihetta käsitteleviä tutkimuksia. Katsauksen tärkeimmät tulokset perustuvat tutkimustulosten yhdistämiseen. Se valaisee eri näkökohtia vammaisten lyhyen ja pitkän aikavälin sosiaaliseen osallisuuteen kaikilla kolmella osa-alueella (koulutus, työllistyminen ja yhteisössä eläminen).

Katsauksen odotetaan olevan hyödyllinen eri opetusalan sidosryhmille ja eri tasoilla. Kirjallisuuskatsaus, joka osoittaa todisteita osallistavan opetuksen vaikutuksesta

sosiaaliseen osallisuuteen, voi olla erityisen tärkeä päättäjille, jotka haluavat kehittää tutkittuun tietoon perustuvia linjauksia suhteessa osallistavaan opetukseen. Toisella tasolla puolestaan, katsauksen odotetaan myötävaikuttavan osallistavan opetuksen teoriaan. Tämän se voi tehdä tarjoamalla näyttöä siitä, että osallistavan opetuksen ja sosiaalisen osallisuuden välinen yhteys liittyy osallistavan opetuksen tarjonnan laatuun, siirtymärakenteisiin ja sosiaalipolitiikkaan (esim. vammaisten työllistymistä tukevat linjaukset, itsenäisen asumisen ja rakennetun ympäristön saavutettavuuden varmistamiseksi tehdyt linjaukset). Katsaus tarjoaa myös näyttöä uusista tutkimusalueista (etenkin Euroopan maista).

Lopullisessa yhteenvetoraportissa korostetaan kirjallisuuskatsauksen tärkeimpiä tuloksia ja esitetään keskeisimmät viestit ja näkökohdat linjausten suhteen. Lyhentämätön kirjallisuuskatsaus on saatavana sähköisessä muodossa, myös tulostettavana, kehittämiskeskusten verkkosivustolla.¹

TULOKSET

Katsauksen tuloksissa esitetään, että on olemassa yhteys osallistavan opetuksen ja sosiaalisen osallisuuden välillä koulutuksen, työllistymisen ja yhteisössä elämisen aloilla. Samalla muut tekijät näyttävät edistävän tai estävän sosiaalista osallisuutta. Niihin kuuluvat osallistavan käytännön laatu, sosiaalipolitiikka, sosiaaliset rakenteet ja asenteet, yksilölliset elämänvaiheet ja niin edelleen. Tässä katsauksessa esitetty tutkimusnäyttö tuo esiin, että erityisopetukseen osallistuminen vähentää mahdollisuuksia sosiaaliseen osallisuuteen niin lyhyellä aikavälillä (vammaisten lasten ollessa koulussa) kuin pitkälläkin (toisen asteen koulutuksesta valmistumisen jälkeen). Erityisopetukseen osallistuminen korreloi vähäisen akateemisen ja ammatillisen pätevyyden, suojatyökeskukseen työllistymisen, taloudellisen riippuvuuden, itsenäiseen elämään tarjoutuvien vähäisten mahdollisuuksien ja vähäisten sosiaalisten verkostojen kanssa valmistumisen jälkeen. Tässä yhteydessä päättäjät voisivat harkita, miten monissa maissa käytössä olevaa erityisopetusta voitaisiin suunnitella uudestaan oppimisen tukemiseksi osallistavuutta edistävissä opetusympäristöissä.

Kirjallisuuskatsauksen tärkeimmät tulokset löytyvät tiivistettynä alla. Ne on jaettu kolmeen alakohtaan: koulutus, työllistyminen ja yhteisössä eläminen.

¹ Euroopan erityisopetuksen ja inklusiivisen opetuksen kehittämiskeskus, 2018. *Evidence of the Link Between Inclusive Education and Social Inclusion: A Review of the Literature [Osoitus yhteydestä osallistavan opetuksen ja sosiaalisen osallisuuden välillä: Kirjallisuuskatsaus]*. (S. Symeonidou, toim.). Odense, Tanska. www.european-agency.org/resources/publications/evidence-literature-review

Koulutus

Katsauksen tulokset osoittavat seuraavaa koskien yhteyttä osallistavan opetuksen ja sosiaalisen osallisuuden välillä oppivelvollisuuden ja korkea-asteen koulutuksen suhteen:

- **Osallistava opetus lisää tilaisuuksia kanssakäymiseen vertaisten kanssa ja läheisten ystävyyssuhteiden luomiseen niin vammaisten kuin terveidenkin oppijoiden kesken.** Vaikka sosiaalisia suhteita onkin hankala mitata, osallistavassa oppimisympäristössä tapahtuva sosiaalinen vuorovaikutus on ystävyyksien, sosiaalisten ja kommunikointitaitojen, tukiverkkojen, yhteenkuuluvuuden tunteen ja positiivisen käyttäytymisen kehittymisen edellytys.
- **Jotta sosiaalinen vuorovaikutus ja ystävyyssuhteet ovat mahdollisia osallistavassa oppimisympäristössä, tulee ottaa asianmukaisesti huomioon useat perustekijät, jotka edistävät oppijan osallistumista (ts. saatavuus, yhteistyö, tunnustaminen ja hyväksyminen).** Vammaisten oppijoiden sosiaalisen osallisuuden saavuttamiseksi osallistavassa oppimisympäristöissä on tärkeää, että kaikki tahot osallistuvat enemmässä määrin kaikilla alueilla, kaikkien sidosryhmien kesken (ts. henkilökunta, oppijat ja vanhemmat) ja kaikilla tasoilla (ts. koulun linjaukset ja käytännöt, koulukulttuuri). Vammaisten oppijoiden sosiaalinen osallisuus ei toteudu, jos heidän osallistumistaan estävät negatiiviset asenteet vammaisuutta kohtaan ja syrjäyttävät koulurakenteet (esim. rajoittunut esteettömyys, jouston puute, vapauttaminen kouluaineista, joiden uskotaan olevan ”vaikeita”).
- **Vammaiset oppijat, jotka ovat saaneet opetusta osallistavassa oppimisympäristössä saattavat pärjätä paremmin akateemisesti ja sosiaalisesti kuin oppijat erityisopetuksessa.** Oppilaiden akateemisia ja sosiaalisia saavutuksia edistetään, kun toteutetaan varsinaisia osallisuutta edistäviä linjauksia ja käytäntöjä ja on osallistava koulukulttuuri sekä opettajat, jotka noudattavat osallistavan pedagogiikan keinoja.
- **Osallistavaan opetusympäristöön osallistuminen ja siellä tuen saaminen lisäävät todennäköisyyttä korkea-asteen koulutuksen aloittamiseen.** Osallistavan opetuksen ja korkea-asteen koulutuksen aloittamisen yhteys riippuu tehokkaasta siirtymävaiheen suunnittelusta, joka alkaa jo toisen asteen koulutuksen aikana ja se koskee koko yhteisöä. Useat seikat toimivat esteinä korkea-asteen koulutuksen aloittamiselle: rahan puute, vähäinen apu saatavissa hakemusten tekemiseen, sopivan majoitusvaihtoehdon

riittämätön yksilöinti, riittämätön pääsy sopiville opintokursseille ja heikkolaatuiset siirtymäajan suunnitelmat.

Työllistyminen

Katsauksen tulokset koskien yhteyttä osallistavan opetuksen ja työllistymisen välillä osoittavat, että:

- **Osallistuminen osallistavaan opetusympäristöön on yksi tekijä, joka lisää vammaisen henkilön työllistymismahdollisuuksia.** Koulutuksen lisäksi, vammaisten henkilöiden työllistymismahdollisuuksiin vaikuttavat lukuisat sosiaaliset tekijät, kuten linjaukset, paikalliset työmarkkinat, työllistymisverkostot, työnantajien asenteet ja esteettömät työllistymisen rakenteet.
- **Opetussuunnitelman luonne saattaa joko rajoittaa tai lisätä nuoren vammaisen työllistymistä.** Varmistamalla pääsy opetussuunnitelmaan johtaa akateemiseen ja ammatilliseen pätevyyteen, mikä lisää työllistymismahdollisuuksia. ”Eriyiset” opetussuunnitelman muodot, jotka on hyväksytty ja suunniteltu nimenomaan vammaisia nuoria varten, saattavat rajoittaa työllistymistä.
- **Toisen asteen koulutuksen aikana tarjotut korkealaatuiset siirtymävaiheen ohjelmat saattavat lisätä vammaisten henkilöiden mahdollisuutta työllistyä.** Toisen asteen koulutuksen aikana toteutettavien yhteisölähtöisten siirtymävaiheen ohjelmien uskotaan olevan tehokkaampia turvaamaan työpaikka, kuin kouluissa toteutettavat siirtymävaiheen ohjelmat. Siirtymävaiheen ohjelmat, jotka ovat lyhyitä ja joita toteuttavat erityisopettajat ilman yleisopetuksen luokanopettajan osallistumista, rajoittavat mahdollisuuksia työllistymiseen avoimilla työmarkkinoilla.
- **Opiskelu osallistavassa opetusympäristössä saattaa vaikuttaa vammaisten henkilöiden tulevaan työllistymismuotoon (ts. suojatyö, tuettu työllistyminen, avoimet työmarkkinat tai itsenäinen ammatinharjoittaminen).** Opiskelu erityisopetuksessa liitetään työllistymiseen suojatyökeskuksessa (mikä todennäköisesti johtaa vammaisen henkilön eristäytymiseen eikä sosiaaliseen osallisuuteen). Koulutus osallistavassa oppimisympäristössä johtaa akateemiseen ja ammatilliseen pätevyyteen ja taitoihin, jotka lisäävät mahdollisuutta valita muita työllistymismuotoja, kuten tuettu työllistyminen, avoimet työmarkkinat tai itsenäinen ammatinharjoittaminen.

Yhteisössä eläminen

Tämän katsauksen tarkoituksiin, yhteisössä eläminen viittaa itsenäiseen asumiseen, taloudelliseen riippumattomuuteen, ystäviin ja sosiaalisiin verkostoihin ja vapaa-ajan harrasteisiin osallistumiseen. Katsauksen tulokset koskien yhteyttä osallistavan opetuksen ja yhteisössä elämisen välillä osoittavat, että:

- **Koulutus ja sosiaalipolitiikka ovat kaksi toisiinsa liittyvää tekijää itsenäisen asumisen saavuttamisessa.** Osallistava opetus on yksi tekijä, joka lisää mahdollisuuksia itsenäiseen asumiseen. Heikkotasoinen opetus yleisopetusta antavassa koulussa, yhdistettynä heikkoon sosiaalipolitiikkaan, vähentää todennäköisyyttä itsenäiseen asumiseen.
- **Osallistavaan opetusympäristöön osallistuvat nuoret vammaiset ovat todennäköisemmin taloudellisesti itsenäisiä pian toisen asteen koulutuksen päättämisen jälkeen.** Monet tekijät vaikuttavat yksilön elämänvaiheisiin, ja mitä enemmän aikaa kuluu koulusta valmistumisesta, sitä enemmän osallistavan opetusympäristön vaikutus taloudelliseen riippumattomuuteen heikkenee. Tämä saattaa johtaa riippuvuuteen sosiaaliturvasta.
- **Erityisopetukseen osallistuvilla nuorilla vammaisilla on todennäköisesti vähemmän mahdollisuuksia saada ystäviä ja luoda sosiaalisia verkostoja aikuisiässä.** Vuosien kuluessa vammaisten sosiaaliset verkostot muuttuvat henkilökohtaisten mieltymysten ja yksilön erilaisten elämänvaiheiden myötä ja erityisluokkien negatiivinen vaikutus on vähemmän ilmeistä.
- **Opetukseen osallistuminen osallistavassa oppimisympäristössä on yksi tekijä, joka lisää mahdollisuuksia osallistua vapaa-ajan harrasteisiin. Opetukseen osallistuminen erityisopetuksessa toimii esteenä osallistumiselle.** Vammaisten henkilöiden osallistumiseen vapaa-ajan harrasteisiin pitää kuitenkin suhtautua varauksella, sillä joskus harrasteet rinnastetaan fyysiseen läsnäoloon ja toimintaan, ja se ei johda ihmisten tyytyväisyyteen.

KESKEISIMMÄT VIESTIT JA NÄKÖKULMAT

Katsauksen tärkeimpien tulosten perusteella päättäjien tulisi harkita tutkittuun tietoon perustuvien linjausten kehittämistä tavoitteena vammaisten henkilöiden sosiaalisen osallisuuden parantaminen heidän kaikkien elämänvaiheiden aikana. Tässä kappaleessa esitellään katsauksesta johdetut keskeisimmät viestit ja näkökulmat linjausten suhteen.

- Euroopassa ja kansainvälisesti vallitsee kannustava asenne kohti osallistavaa opetusjärjestelmää, ja tätä tukemaan katsaus tarjoaa päättäjille tieteellistä näyttöä osallistavan opetuksen vaikutuksesta sosiaaliseen osallisuuteen. Tämän lisäksi katsauksessa korostetaan, että linjaukset, joissa osallistava opetus nähdään vain sijoituspaikkana yleisopetusta antavassa koulussa, estävät vammaisten oppijoiden osallistumista, eivätkä näin ollen johda sosiaaliseen osallisuuteen. Jotta osallistava opetus voi vaikuttaa sosiaaliseen osallisuuteen, on tarpeellista varmistaa linjauksilla ja käytännöllä, että vammaiset oppijat osallistuvat samoin ehdoin terveiden kanssa kaikkeen koulun toimintaan (esim. oppimiseen, leikkeihin ja peleihin, omaten pääsyn kaikkialle koulun alueella ja kaikkiin aktiviteetteihin jne.). Tämän lisäksi linjauksissa, uusissa asetuksissa ja laadunvarmistusstandardeissa täytyy tehdä selväksi, että osallistavissa opetusjärjestelmissä niin akateeminen kuin sosiaalinenkin osaaminen ovat kiinnostuksen kohteita.

- Päättäjien tulisi selvittää, miten linjaukset voisivat säädellä siirtymistä yhdestä järjestelmästä toiseen ja yhdestä elämänvaiheesta toiseen, jotta mahdollisuuksia sosiaaliseen osallisuuteen voidaan säilyttää tai lisätä. Yhtenä esimerkkinä katsauksessa esitetään, että osallistava opetus lisää todennäköisyyttä aloittaa korkea-asteen koulutus. Samaan aikaan kuitenkin toiset muuttajat, kuten ohjauksen ja siirtymäajan suunnitelmien puuttuminen, saattavat toimia esteinä. Yhtä lailla katsauksessa esitetään, että osallistava opetus lisää todennäköisyyttä palkattuun työhön avoimilla työmarkkinoilla. Kuitenkin muut tekijät, kuten linjaukset ja vaikeapääsyiset työympäristöt toimivat esteinä. Näissä ja muissa tapauksissa, päättäjien tulee tarkastella, kuinka voidaan varmistaa, että osallistavaan opetukseen tehtyä panostusta arvostetaan muissa vammaisten elämään vaikuttavissa linjauksissa heidän kasvaessaan vanhemmiksi.

- Toinen huomionarvoinen kysymys linjauksiin liittyvissä asioissa on, miten pidentää osallistavan opetuksen myönteisiä vaikutuksia. Katsauksessa esitetään, että vaikka osallistavalla opetuksella on myönteisiä vaikutuksia työllistymiseen ja taloudelliseen riippumattomuuteen heti toisen asteen koulutuksesta valmistumisen jälkeen, sen vaikutus heikkenee mitä enemmän aikaa kuluu. On väitetty, että tämä on seurausta erilaisista henkilökohtaisista tekijöistä, kuten yksilön elämän kulusta, mahdollisista onnettomuuksista tai sairauksista, perhetilanteesta ja niin edelleen. Linjauksissa tulisi kuitenkin ottaa huomioon, miten olisi mahdollista edistää vammaisten sosiaalista osallisuutta työllistymisen kautta heidän vanhetessaan ja liityttyään riskiryhmään.

- Päättäjät voisivat harkita, miten monissa maissa käytössä olevaa erityisopetusta voitaisiin suunnitella uudestaan oppimisen tukemiseksi osallistavuutta edistävässä opetusympäristöissä. Tässä katsauksessa esitetty tutkimusnäyttö tuo esiin, että erityisopetukseen osallistuminen vähentää mahdollisuuksia sosiaaliseen osallisuuteen niin lyhyellä aikavälillä (vammaisten lasten ollessa koulussa) kuin pitkälläkin (toisen asteen koulutuksesta valmistumisen jälkeen). Erityisopetukseen osallistuminen korreloi vähäisen akateemisen ja ammatillisen pätevyyden, suojatyökeskukseen työllistymisen, taloudellisen riippuvuuden, itsenäiseen elämään tarjoutuvien vähäisten mahdollisuuksien ja vähäisten sosiaalisten verkostojen kanssa valmistumisen jälkeen.

Lisätutkimus voisi tutkia oppijoiden kokemuksia koko kouluelämän ajan eri tilanteissa, koulujen linjauksia ja käytäntöjä, rakenteita ja ohjelmia, jotka turvaavat siirtymisen koulutuksesta työelämään ja yhteisössä elämistä. Tällainen tutkimus auttaisi selvittämään muuttujia, jotka mahdollistavat sosiaalisen osallisuuden. Pitkäaikaistutkimukset ovat

tärkeitä käsiteltäessä osallistavan opetuksen ja sosiaalisen osallisuuden välistä yhteyttä kaikilla kolmella osa-alueella (koulutus, työllistyminen ja yhteisössä eläminen). Tällaiset tutkimukset voivat korostaa edelleen kuinka osallistavan opetuksen linjaukset ja muut linjaukset (esim. sosiaalipolitiikan tai työllistymisen) edistävät tai estävät sosiaalista osallisuutta eri tilanteissa.

Sihteeristö:

Østre Stationsvej 33
DK-5000
Odense C
Denmark
Puh.: +45 64 41 00 20
secretariat@european-agency.org

Brysselin toimisto:

Rue Montoyer 21
BE-1000
Brussels
Belgique
Puh.: +32 2 213 62 80
brussels.office@european-agency.org

www.european-agency.org